

Ημερίδα του Συλλόγου Φιλολόγων Νομού Τρικάλων (12-3-2010)

Περί της διδασκαλίας της λατινικής γλώσσας:

η παθολογία της σημερινής κατάστασης και ορισμένες αναθεωρητικές σκέψεις

Εισηγητής: Βασίλης Φυντίκογλου

Πρώτα πρώτα θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για την πρόσκληση στην ημερίδα σας. Μην εκλάβετε, παρακαλώ, αυτό το 'ευχαριστώ' σαν απλή τυπικότητα, αφού και δεν είναι συνηθισμένο το ενδιαφέρον Καθηγητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για τα Λατινικά και, επιπλέον, αγαθή σύμπτωση έφερε την πρόσκληση αυτή σε μια περίοδο που με απασχολεί με διάφορους τρόπους το θέμα της διδασκαλίας των Λατινικών, καθώς τόσο στο Τμήμα Φιλολογίας προβληματιζόμαστε για την αποτελεσματικότερη απόδοση του Προγράμματός μας υπό το βάρος των νέων συνθηκών, όσο και σε συζητήσεις με συναδέλφους άλλων Πανεπιστημίων έχει ωριμάσει η ιδέα σύνταξης εγχειριδίων για τη συστηματική διδασκαλία της λατινικής γλώσσας, ενός εγχειρήματος που απαιτεί χρόνο, μόχθο και περίσκεψη, και που ασφαλώς μπορεί να ευεργετηθεί από την ανταλλαγή απόψεων σε εκδηλώσεις σαν τη σημερινή. Ο προσανατολισμός βέβαια της σημερινής συγκέντρωσης είναι προς τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, αλλά, κακά τα ψέματα, για μαθήματα όπως τα Λατινικά και τα Αρχαία Ελληνικά εκεί βρίσκονται οι ρίζες και του καλού και του κακού, αφού η υποδομή των γυμνασιακών ή λυκειακών χρόνων είναι καθοριστική όχι μόνον για τη γενικότερη καλλιέργεια των μαθητών αλλά και για τις μετέπειτα σπουδές σε αυτά τα πεδία. Και επειδή είναι έτσι, επιτρέψτε μου να προκαταβάλω με όρους συνειδητής υπερβολής τη βάση της δικής μου τοποθέτησης για το ζήτημα: *στη σημερινή νεοελληνική εκπαίδευση οι ρίζες των Λατινικών είναι μάλλον σαπρές, ώστε ό,τι μπορεί να πει κανείς για τη λατινογλωσσία (πολλώ μάλλον για την ανύπαρκτη ρωμαιογνωσία) να προϋποθέτει ένα τελείως διαφορετικό πλαίσιο αναφοράς από το υπάρχον.* Θα εξηγήσω τι εννοώ, ανταποκρινόμενος και στην ορολογία με την οποία ο κ. Βλιώρας διατύπωσε τα ζητούμενα της ημερίδας, όταν πρότεινε ότι θα μπορούσαμε να συζητήσουμε «για την *αναγκαιότητα* διδασκαλίας των Λατινικών στη Μέση Εκπαίδευση, τη *χρησιμότητά* τους, τον τρόπο, τη μέθοδο και το περιεχόμενο διδασκαλίας τους». Με την εισήγησή μου, λοιπόν, θα επιχειρήσω α) να ιχνηλατήσω την παθολογία του μαθήματος ως έχει σήμερα, β) να προσδιορίσω τους άξονες ενός νέου πλαισίου για το μάθημα και γ) να καταθέσω κάποιες σκέψεις για πρακτικά ζητούμενα της διδασκαλίας —όλα αυτά, βέβαια, πολύ αδρά και πάντοτε με την επίγνωση ότι δεν διεκδικούν

πρωτοτυπία παρά απλώς θέλουν να δημιουργήσουν μια βάση προβληματισμού γύρω από το ζήτημα.

A. Η παθολογία του μαθήματος των Λατινικών στη σημερινή σχολική πραγματικότητα

Η ‘αναγκαιότητα’ και η ‘χρησιμότητα’ των Λατινικών είναι κουβέντες ερεθιστικές και προκλητικές —με όποια σημασία έχουν αυτά τα επίθετα—, αλλά, καθώς μπορεί να εγείρουν επικρίσεις περί μιας ιδεαλιστικής αντίληψης, τέτοιας που θεωρεί το μάθημα ως αξία διαχρονική και αναλλοίωτη, θα πρότεινα καταρχάς τουλάχιστον να προκρίνουμε τον όρο ‘*λειτουργικότητα*’, διότι από τα πολλά αναγκαία και χρήσιμα μαθήματα που μπορούν να χωρέσουν σε ένα σχολικό πρόγραμμα, τελικά το κριτήριο επιλογής και ένταξης είναι *αν και πώς λειτουργούν στο πλαίσιο του συγκεκριμένου προγράμματος*, που συντάσσεται με *συγκεκριμένη λογική* για να ανταποκριθεί σε *συγκεκριμένες ανάγκες συγκεκριμένης εποχής*. Και δυστυχώς η κατάσταση των Λατινικών στο σημερινό ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα προσφέρει ένα ευδιάκριτο και θλιβερό παράδειγμα παντελούς σχεδόν έλλειψης λειτουργικότητας. Το μάθημα φαίνεται να κινείται από τη δύναμη της αδράνειας, μόνο και μόνο χάρη στη μακρόχρονη παρουσία του στην ελληνική σχολική πραγματικότητα, σαν απομεινάρι της θέσης που παραδοσιακά κατείχε ως αναπόσπαστο μέλος της συνωρίδας των αρχαίων γραμμάτων. Τότε, όμως, συμπλήρωνε την κλασική παιδεία των μαθητών, η οποία αποτελούσε τον θεμέλιο λίθο της ‘ανθρωπιστικής παιδείας’ και συνέβαλλε στην προώθηση της γλωσσικής αγωγής· ακόμη και ως καθαρά γνωστικό αντικείμενο προσέφερε ένα χρήσιμο υπόβαθρο για πανεπιστημιακές σπουδές σε διάφορους κλάδους (νομική, ιατρική, βιολογία, θεολογία —για να αναφέρω ορισμένες από τις επιστήμες για τις οποίες και σήμερα τα Λατινικά είναι απαραίτητη γνώση στον Δυτικό κόσμο). Τώρα πια, στην πραγματικότητα εδώ και πολλά χρόνια, τα Λατινικά εντάσσονται σε ένα πρόγραμμα που είναι δομημένο με τεχνοκρατική, θα έλεγα, λογική, όπου καλούνται να παίξουν έναν ωφελμιστικό ρόλο ο οποίος εκ των πραγμάτων δεν τους ταιριάζει, με αποτέλεσμα να αδυνατούν να συνεισφέρουν στην ευρύτερη παιδεία των μαθητών. Ακόμη χειρότερα: περιορίζονται σε μια τελείως εξειδικευμένη λειτουργία, να συμπληρώνουν τις φιλολογικές γνώσεις των υποψηφίων των θεωρητικών επιστημών, και συνοδεύονται από δύο μάλλον απαξιωτικά στοιχεία:

1. παύουν να έχουν οποιαδήποτε χρησιμότητα μετά την απομάκρυνση από το εξεταστικό ταμείο, αφού στη χρησιμοθηρική και στερούμενη παράδοσης πανεπιστη-

μιακή εκπαίδευση εν Ελλάδι η ανάγκη λατινομάθειας περιορίζεται σε ορισμένα Τμήματα Φιλοσοφικών Σχολών, συνήθως μάλιστα ως μια απλή και διόλου ευχάριστη υποχρέωση των φοιτητών και φοιτητριών, με την οποία φροντίζουν να ξεμπερδέψουν όσο το δυνατό πιο ανώδυνα.

2. ως λυκειακό μάθημα είναι εξαρτημένα στο έπακρο από το εξεταστικό άγχος όσων υποχρεούνται να τα διδαχθούν. Και η μηχανιστική εκμάθηση των απολύτως απαραίτητων για τις εξετάσεις έχει το εκπληκτικό (και ελληνικό) αποτέλεσμα της συνταγοποιημένης γνώσης, η οποία όχι μόνον αποκλείει κάθε δυνατότητα κρίσης και σύγκρισης, που θα επέτρεπε σε μαθητές και μαθήτριες να συνειδητοποιήσουν έστω και αμυδρά πώς αυτό το μάθημα σχετίζεται με την ευρύτερη γλωσσομάθειά τους, αλλά και περιορίζει στο ελάχιστο τη δημιουργική χρήση και την πραγματική αφομοίωση των κεκτημένων, ενώ τα κρατά αποσπασματικά και ασυνάρτητα στο μυαλό εκείνων που τα διδάχτηκαν, ώστε, ακόμη και όταν μπορεί να τα χρειαστούν ως φοιτητές και φοιτήτριες, να μην είναι σε θέση να στηριχτούν σε ένα στοιχειώδες υπόβαθρο —όπως εκ πείρας μπορεί να μαρτυρήσει ο υποφαινόμενος και κάθε άλλος διδάσκων τη Λατινική Γλώσσα σε πρωτοετείς του Πανεπιστημίου.

Μια διάγνωση βάσει των προηγούμενων συμπτωμάτων ίσως αποφαινόταν ότι το μάθημα των Λατινικών στην ελληνική εκπαίδευση τελεί εν αφασία —και αυτό θα ήταν αισιόδοξο, εφόσον υπάρχει πάντα η ελπίδα να επανέλθει ο ασθενής και να αναρρώσει. Μια πιο απαισιόδοξη ερμηνεία θα θεωρούσε ότι τα Λατινικά έχουν υποστεί τέτοιον ευτελισμό, ώστε ως μόνη σωτηρία να προβάλλει είτε η ριζική αναθεώρηση της παρουσίας τους είτε η αξιοπρεπής απόσυρσή τους από το εκπαιδευτικό προσκήνιο. Με αυτή την έννοια προείπα ότι η όποια συζήτηση για το μάθημα προϋποθέτει ένα διαφορετικό πλαίσιο αναφοράς από το υπάρχον. Και προς χάρη της συζήτησης, θα μου επιτρέψετε να αφήσω κατά μέρος την εκδοχή της τιμητικής αποστρατείας των Λατινικών και να θέσω προς διαβούλευση ορισμένες σκέψεις για τη *λειτουργική* (ή, αν θέλετε, *επωφελή*) *διατήρησή* τους, η οποία θα έδινε νόημα και σε μια περαιτέρω αναζήτηση για «τον τρόπο, τη μέθοδο και το περιεχόμενο διδασκαλίας τους». Και, για να καθησυχάσω τυχόν φόβους σας ότι μπορεί να παρεκτραπώ σε εξωπραγματικές θεωρήσεις και παρουσίαση ιδεατών εκπαιδευτικών σχημάτων, θα επιχειρήσω αυτή τη διερεύνηση όσο πλησιέστερα γίνεται στην ισχύουσα σχολική πραγματικότητα.

B. Σκέψεις και προτάσεις για ένα νέο πλαίσιο λειτουργίας του μαθήματος

Καταρχάς, ως Λατινικά μπορούμε και πρέπει να εννοούμε δύο πράγματα: αφενός την ενασχόληση με τη λατινική γλώσσα που επιτρέπει την επαφή με τη λατινική γραμματεία στο πρωτότυπο και αφετέρου την ευρύτερη γνώση του ρωμαϊκού κόσμου —τη “λατινογλωσσία” και τη “ρωμαιογνωσία” αντίστοιχα, για να προσαρμόσω στο θέμα μας την ορολογία του Δ. Ν. Μαρωνίτη για τα αρχαία ελληνικά. Και υποθέτω ότι τα Λατινικά δεν είναι παρά ένα παράδειγμα μεταξύ πολλών που μπορούν να ανταποκριθούν σε δύο από τις ανάγκες κάθε σοβαρού εκπαιδευτικού προγράμματος, ανάγκες διαχρονικές και σήμερα επίκαιρες περισσότερο από ποτέ: *τη γλωσσική καλλιέργεια και την ανάπτυξη ιστορικής συνείδησης*. Η συμβολή της “ρωμαιογνωσίας” στη δεύτερη αυτή ανάγκη είναι το θέμα της εισήγησης του κυρίου Παπαγγελή. Εγώ θα περιοριστώ στην πιο άχαρη αλλά και μοναδική διάσταση των Λατινικών που έχει γνωρίσει το ελληνικό σχολείο, τη “λατινογλωσσία”, ξεκινώντας έστω και αφοριστικά, από μια τυπική διαφορά μεταξύ τους, την οποία, ωστόσο, θεωρώ καίρια για τη λογική ενός προγράμματος: *η “ρωμαιογνωσία” μπορεί να είναι μάθημα γενικής παιδείας, ενώ η “λατινογλωσσία” μάλλον όχι*. Επιτρέψτε μου να επιμείνω λίγο σε αυτό, διότι φοβούμαι ότι στην παραμέληση αυτής της διάκρισης εντοπίζεται ένα ευρύτερο πρόβλημα του σύγχρονου προγράμματος. Η γενική παιδεία έχει ως στόχο την προσφορά εκπαίδευσης σε όλους αδιακρίτως τους μαθητές και τις μαθήτριες, και συνεπώς σε αυτήν θα πρέπει να εντάσσονται εκείνα τα γνωστικά αντικείμενα που και θα ενδιαφέρουν τη μεγάλη πλειονότητα, αν όχι το σύνολο, των διδασκομένων και θα ανταποκρίνονται σε λίγο πολύ κοινές προσληπτικές ικανότητες και δεξιότητες, τέτοιες που να διαθέτει αυτή η πλειονότητα. (Παρένθεση: Ας σκεφτεί ο καθένας και η καθεμία από εσάς αν, ας πούμε, η γλωσσική διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών από το πρωτότυπο λειτουργεί ως μάθημα γενικής παιδείας στο Γυμνάσιο· εσείς άλλωστε ξέρετε εκ πείρας ποιο ποσοστό της τάξης παρακολουθεί ουσιαστικά το μάθημα.) Με αυτό το κριτήριο η γλωσσική διδασκαλία Λατινικών από το πρωτότυπο στο πρόγραμμα γενικής παιδείας καθίσταται εξαρχής προβληματική· ο απαραίτητος όρος για την ένταξή τους σε ένα τέτοιο πρόγραμμα θα ήταν, κατά τη γνώμη μου, να προσφέρονται αυτά τα μαθήματα ως επιλεγόμενα σε όσους και όσες ενδιαφέρονται να τα παρακολουθήσουν. Σε ξένα εκπαιδευτικά συστήματα τα Λατινικά, μολονότι αναμετρώνται με σύγχρονες γλώσσες ως δυνατότητα επιλογής, αποτελούν σταθερά αντικείμενο προτίμησης από ικανή μερίδα του μαθητικού πληθυσμού. Στα καθ’ ημάς, βέβαια, για λόγους προφανείς, από τους οποίους δεν εξαιρώ και διάφορες ιδεολογικές αγκυλώσεις, αντίστοιχο

ρόλο θα είχαν τα Αρχαία Ελληνικά. Και μολονότι προσωπικά δεν θα παραιτούμουν αμαχητί από την πεποίθηση ότι πρέπει να δίνεται μια ευκαιρία και στη “λατινογλωσσία” στο Γυμνασιακό πρόγραμμα, αναγνωρίζω ότι η προοπτική αυτή είναι για την ώρα υπερβολικά αισιόδοξη, και θα περιοριστώ εδώ στην πιο ρεαλιστική δυνατότητα, την παρουσία των Λατινικών στο Λύκειο.

Σήμερα στο Λύκειο το μάθημα των Λατινικών είναι όντως, κατά μία έννοια, επιλεγόμενο, έστω και ως επιλογή άνωθεν επιβεβλημένη, εφόσον διδάσκεται σε ένα κοινό που δηλώνει ότι ενδιαφέρεται για τις θεωρητικές σπουδές. Ούτε τώρα λείπουν οι ενστάσεις: γιατί να προκριθούν τα Λατινικά ως συστατικό του θεωρητικού προγράμματος και όχι άλλα μαθήματα πιο σύγχρονου προσανατολισμού, όπως Φιλοσοφία, Ευρωπαϊκές Σπουδές, Ιστορία των ιδεών —ή οτιδήποτε άλλο ‘πιασάρικο’; Η αντίδρασή μου, λόγω και των περιορισμών της συζήτησής μας, δεν μπορεί παρά να είναι απολύτως υποκειμενική, πιθανώς προκατειλημμένη από το πεδίο ενασχόλησής μου, αλλά ελπίζω όχι γραφική ή παλιομοδίτικη. *Βλέπω τα Λατινικά ως ένα μέσο αντίστασης*: αντίστασης σε πολλά επίπεδα, αλλά εδώ θα περιοριστώ στην πιο αθώα και πλέον σχετιζόμενη με τη σχολική διάσταση εκδοχή· αυτή της αντίστασης απέναντι στη γενικότερη παρακμή του λόγου στις υπερβολικά και άκριτα επικοινωνιακές μέρες μας, όπου ακόμη και το σχολείο αντιμετωπίζει τη γλωσσική διδασκαλία χρησιμοθηρικά, όταν επιμένει στην επικοινωνιακή λειτουργία της και αξιολογεί ως επάρκεια τη γλώσσα που απλώς γίνεται κατανοητή. Και με αυτή την ισοπεδωτική λογική ξεχάσαμε και χάσαμε άλλες αρετές της γλωσσικής αγωγής· πρωτίστως υποβαθμίσαμε την ουσία της δύναμης του ανθρώπου, το κύριο εργαλείο του για την κατανόηση του κόσμου, τον ΛΟΓΟ. Αναντίρρητα το πρώτο μέτρο για τη θεραπεία του προβλήματος είναι, αντίθετα με τις φωνασκίες υπέρ της προτεραιότητας της αρχαίας γλώσσας, η αναβάθμιση της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας, ως στέρεου θεμέλιου που πάνω του θα οικοδομηθεί η περαιτέρω γλωσσική καλλιέργεια, στην οποία αναμφίβολα μπορεί να συμβάλει η επαφή και ενασχόληση με τον ανοίκειο λόγο άλλων γλωσσών. Αντίστοιχο ρόλο θα μπορούσαν, ίσως, να παίξουν και οι σύγχρονες ξένες γλώσσες, αλλά, κακά τα ψέματα, η κρατούσα αντίληψη για την εκμάθησή τους δεν υπερβαίνει το χρησιμοθηρικό επίπεδο της εξεταστικής επιτυχίας, εφόσον μάλιστα αυτές είναι αυτονόητο κομμάτι της γενικής παιδείας ως απαραίτητο εφόδιο του διεθνοποιημένου σύγχρονου πολίτη. Αντίθετα τα Αρχαία Ελληνικά και τα Λατινικά εκ των πραγμάτων και απαλλαγμένα είναι από καθετί ωφελμιστικό και μπορούν να προσφέρουν ένα παράδειγμα αυστηρά δομημένου και

πειθαρχημένου λόγου, που μπορεί να λειτουργήσει ως αντιπρόταση και αντίβαρο στη σύγχρονη χαλάρωση και να οξύνει τη γλωσσική συνείδηση των μαθητών.

Μιλώ για λόγο, όχι για μεγάλα λόγια ή σπουδαίες ιδέες και ηθικοπλαστικά μηνύματα· για τον λόγο ως *ratio* και ως *oratio*, αφού μιλάμε για λατινικά· για τη ρητορική με την ευρύτερη έννοια του όρου —γιατί αν μας ενδιαφέρουν μόνον το περιεχόμενο και οι ιδέες, αυτά μπορούν άριστα να εξυπηρετηθούν από την καλή μετάφραση που είναι η μεγάλη προδομένη της μεταπολιτευτικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Η μοναδική εύλογη αντίρρηση που μπορώ να φανταστώ είναι πώς θα μπορούσε να τεθεί ένας τέτοιος στόχος στο πλαίσιο του σχολείου, ειδικά για τα Λατινικά —αν υποθέσουμε ότι το ελληνικό σχολείο προσφέρει ήδη τις τυπικές και τεχνικές δυνατότητες για μια τέτοια ανάπτυξη των Αρχαίων Ελληνικών. Και στο σημείο αυτό φτάνω στις προϋποθέσεις, τον τρόπο, τα εργαλεία της γλωσσικής διδασκαλίας, όλα εκείνα τα απτά και ταπεινά στοιχεία που προσγειώνουν τους μεγαλεπήβολους στόχους στην πραγματικότητα.

1. Πρώτα πρώτα το μάθημα χρειάζεται χρόνο και χώρο για να ανασάνει και να ευδοκιμήσει. Η δήθεν διεύρυνση της διδασκαλίας των Λατινικών στις δύο τελευταίες τάξεις αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα της αλήθειας ότι η ποσότητα δεν διασφαλίζει την ποιότητα —εν προκειμένω μάλλον την απειλεί. Ειδικά η δίωρη διδασκαλία του μαθήματος στη Β' Λυκείου έχει καταντήσει ανέκδοτο, αφού στην πραγματικότητα του ελληνικού σχολείου μετατρέπεται σε μονώωρη ανά δεύτερη σχεδόν εβδομάδα αν όχι συχνότερα. Ακόμη και η στοιχειώδης εκμάθηση οποιασδήποτε γλώσσας αυτονόητα απαιτεί συνεχή και συστηματική επαφή, πόσο μάλλον μιας γλώσσας που μαθαίνεται χωρίς να μιλιέται και μαθαίνεται για λόγους βαθύτερους από τη διαβόητη συνεννόηση. Εξάλλου, ποιος αμφισβητεί ότι η όποια γνώση των Λατινικών επιτυγχανόταν καλύτερα επί Δεσμών, όταν το μάθημα ήταν 4ωρο μόνον στη Γ' Λυκείου; Στο πλαίσιο της αναβάθμισης της γλωσσικής διδασκαλίας και του προγράμματος επιλεγόμενων μαθημάτων που πρότεινα τα Λατινικά θα μπορούσαν να αρχίζουν στην Α' Λυκείου, αλλά σε κάθε περίπτωση η διδασκαλία τους επί 4ωρο τουλάχιστον στη Β' και Γ' Λυκείου είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ουσιαστική λειτουργία τους.

2. Με ποια εργαλεία θα διδαχτεί το μάθημα; Το σημερινό αναγνωστικό των Πασχάλη-Σαββαντίδη είναι ένα βασικά καλό εγχειρίδιο, πολύ καλό μάλιστα για τα δεδομένα της εποχής σύνταξής του, όταν με καινοτόμο τρόπο εισήγαγε τη σταδιακή διδασκαλία της λατινικής γλώσσας ανά διδακτική ενότητα με συγκεκριμένη θεματική και κείμενο

που υποστήριζε τα συγκεκριμένα κάθε φορά φαινόμενα —κατά το πρότυπο τού, όχι πολύ προγενέστερου, επίσης εξαιρετικού, πολύ καλύτερου, κατά τη γνώμη μου, από τα σημερινά σχολικά βιβλία διδασκαλίας Αρχαίων Ελληνικών, εκείνου των Μουμτζάκη-Κεφαλίδη. Η εμπειρία και γνώση που κερδίσαμε από τη χρήση του αναγνωστικού αυτού είναι πολύτιμα εφόδια για την απαιτούμενη αναθεώρηση και τον εκσυγχρονισμό των γλωσσικών εγχειριδίων των Λατινικών, και στην αδρομερή σκιαγράφηση των χαρακτηριστικών τέτοιων εγχειριδίων που θα αποτολμήσω στη συνέχεια, θα αναγνωρίσετε, τουλάχιστον όσοι και όσες διδάσκετε Λατινικά, στοιχεία που συμπεριλαμβάνονται στο υπάρχον εγχειρίδιο αλλά παραμένουν αδρανές υλικό. Πολύτιμη, βεβαίως, σήμερα θα σταθεί η συνδρομή των Νέων Τεχνολογιών και του Διαδικτύου, η οποία, ωστόσο, απαιτεί τον χρόνο ιδιαίτερης ανακοίνωσης (αν όχι ημερίδας) και ήταν ευχής έργο που μπορέσαμε να έχουμε ένα γόνιμο ερέθισμα από την παρουσίαση του κ. Βλιώρα.

3. Ποιες θα είναι οι εμφάσεις του μαθήματος; Αναμφίβολα η έμφαση θα είναι γλωσσική, αρκεί να ξεκαθαριστεί τι σημαίνει αυτό. Το ζητούμενο είναι να μη δούμε τα Λατινικά ως γνωστικό αντικείμενο αλλά ως πεδίο δημιουργικής γλωσσικής εργασίας. Προς θεού δεν έχω κατα νου τη, για μένα ακατανόητη έως καταστροφική, πρακτική που ακολουθείται σήμερα στη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών. Ασφαλώς και θα πρέπει ο μαθητής να εξοικειωθεί με το τυπικό της γλώσσας, να μάθει το κλιτικό σύστημα, να απομνημονεύσει κανόνες, να συγκρατήσει το βασικό λεξιλόγιο. Εκείνο που πρέπει να αποφευχθεί είναι ο χωρίς νόημα, ξερός σχολαστικισμός, αυτός που δημιούργησε τέτοια συμπλέγματα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε ξορκίσαμε το κακό φτάνοντας στο άλλο άκρο: της προσπάθειας εκμάθησης μιας αρχαίας γλώσσας διά της ...διαισθήσεως.

4. Ιδιαίτερα ο πρώτος χρόνος επαφής με τα Λατινικά δεν μπορεί παρά να αναλωθεί στην κατάκτηση βασικών στοιχείων της γλώσσας, όπως γίνεται παντού. Αυτή η κατάκτηση πρέπει να συνδυάζεται με ενεργητική στάση απέναντι στη γλώσσα, ερεθίσματα και κίνητρα προς τους μαθητές και τις μαθήτριες να χρησιμοποιήσουν αυτό που μαθαίνουν, παράγοντας οι ίδιοι, υποτυπώδη έστω, λατινικό λόγο ή καλούμενοι να εφαρμόσουν τις γνώσεις τους σε άγνωστο κείμενο. Το πρώτο ζητούμενο είναι να ριζώσει ο ξένος λόγος στο μυαλό των μαθητών, και προς αυτή την κατεύθυνση είναι σκόπιμο αρχικά να αποφευχθούν ο φόρτος των μεγάλων κειμένων και η βεβιασμένη κάλυψη της ύλης. Είναι προτιμότερη η επιλογή μικρών φράσεων (π.χ. γνωμικού τύπου) που εύκολα θα εντυπώνονται και θα διευκολύνουν την εκμάθηση του λεξιλογίου —το οποίο

παρεμπιπτόντως είναι ένα από τα πλέον νοσούντα μέλη της σημερινής λατινογλωσσίας, αφού η μηχανική αποστήθιση της “εγκεκριμένης μετάφρασης” των κειμένων καθιστά άχρηστη την εκμάθηση των λέξεων. Όλη αυτή η διαδικασία μπορεί να ευεργετηθεί από την εκμετάλλευση οικείων γνώσεων (π.χ. σχέσεων λεξιλογικών με τις γλώσσες που γνωρίζουν· λατινολογίας εκδοχής γνωστών κειμένων· σύγκριση με εκφορές των αρχαίων ελληνικών κλπ.) και σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να θέτει μαξιμαλιστικούς στόχους, όπως η αγωνία εκμάθησης όλων των λεπτομερειών ή ακόμη και όλων των φαινομένων.

5. Το όλο εγχείρημα θα πρέπει να πλαισιωθεί από γνωριμία με τον ρωμαϊκό κόσμο, ώστε να εμπεδωθεί στη συνείδηση των διδασκομένων ότι η γλώσσα είναι κομμάτι του ευρύτερου πολιτισμικού γίγνεσθαι. Εάν μάλιστα η ‘ρωμαιογνωσία’ έχει προηγηθεί στη σχολική πράξη στο πλαίσιο αυτόνομης διδασκαλίας, τότε πολύ ευκολότερα και επωφελέστερα θα μπορεί να οικοδομηθεί και να εξειδικευτεί η περαιτέρω γνώση της, και βέβαια να βρει προσφορότερο έδαφος η ‘λατινογλωσσία’ για να αναπτύξει όλη τη μορφωτική της δύναμη. Έχω κατά νου απλά μαθήματα πολιτισμικού χαρακτήρα που σε κάθε διδακτική ενότητα θα πραγματεύονται με σύντομο αλλά ουσιαστικό τρόπο και κάποιο θέμα που θα καθιστά πιο οικείο τον ρωμαϊκό κόσμο, μαθήματα τέτοια που να παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τους μαθητές, και θα συνοδεύονται από εικονογράφηση και πολυποίκιλο υλικό, ώστε να ενθαρρύνουν περαιτέρω εργασία.

Εδώ θα σταματήσω. Πρωτίστως επειδή ζητούμενο είναι να δώσω ερεθίσματα για προβληματισμό και συζήτηση στη συνέχεια και όχι να προφέρω θέσφατα και να προσφέρω συνταγές για ζητήματα πολύπλοκα που κατά βάση είναι τόσο εκπαιδευτικά όσο και πολιτικά με την ευρύτερη και υγιή έννοια του όρου. Και έπειτα γιατί φοβούμαι ότι, υπείκοντας στις αναπόφευκτες πραγματιστικές απαιτήσεις του σχολείου, έχω ήδη εκτεθεί στον κίνδυνο να εξορθολογικεύσω «παιδαγωγικά» ένα αντικείμενο του οποίου η δύναμη βρίσκεται στο ότι μπορεί να διαπαιδαγωγεί ακόμη και χάρη στη συστηματική έκθεση των μαθητευόμενων σε αυτό, χάρη στην εμπειρική επαφή με έναν νέο, θαυμαστό κόσμο, χάρη στη άμεση και αδιαμεσολάβητη γοητεία που μπορεί να ασκεί η ψηλάφηση αυτού του κόσμου και η χαρά της ανακάλυψής του· ένα αντικείμενο δηλαδή που εκ φύσεως ανθίσταται στην τεχνοκρατική πειθαρχία της σύγχρονης εκπαίδευσης και παραμένει ευεργετικό κυρίως γιατί ευνοεί την απαλλαγμένη από περιορισμούς πρόσληψη, τον στοχασμό και την κριτική.